

Nyelvjárási sajátságok tükröződése Lendva ~ Lendava és környéke földrajzi neveiben

A magyar dialektológiai irodalom gyűjtőterületem nyelvjárását az ún. nyugati nyelvjáróterülethez (vö. BALASSA JÓZSEF, A magyar nyelvjárások osztályozása és jellemzése. Bp., 1891. 25—39; HORGER ANTAL, A magyar nyelvjárások. Bp., 1934. 13; KÁLMÁN BÉLA, Nyelvjárásaink. Bp., 1966. 69—71; stb.), illetőleg a hetési nyelvjárástípushoz sorolja (vö. IMRE SAMU, A mai magyar nyelvjárások rendszere. Bp., 1971. 337). E vidék népnyelve tanulmányozásának nagy múltja és gazdag hagyományai, eredményei vannak. Már a nép nyelve felé való fordulás legkorábbi szakaszaiban, a XIX. század első felében hírt adtak a közeli Göcsej, Hetés és az Őrség néhány nyelvjárásai sajátosságáról (vö. PLÁNDER FERENC, Zala Vármegye Göcsei szöejtés [dialectus], 's annak némely különös szavai. *Tudományos Gyűjtemény* (1832) III, 62), majd pedig a század második felében s a XX. században az adatközlések, szógyűjtemények, jelenségeírások stb. tömege árulkodik a kutatóknak vidékünk népnyelve iránt megnyilvánuló érdeklődéséről (l. a LŐRINCZE—BENKŐ, Magyar nyelvjárás bibliográfia 1817—1949. Bp., 1951. Megfelelő tételeinél!). A legújabbkori magyar dialektológiai irodalomban is igen jelentős művek foglalkoznak e tájegység nyelvjárásaival. A népnyelv tanulmányozása legkorszerűbb eljárásának tartott nyelvföldrajz éppen vidékünkéről produkálta a magyar nyelvjárástudomány két regionális nyelvatlaszát, VÉGH JÓZSEFnek a legkényesebb igényeket is kielégítő művét (Őrségi és hetési nyelvatlasz. Bp., 1959), valamint PENAVIN OLGÁnak, a jugoszláviai Muravidék magyar nyelvjárásairól összeállított igen értékes atlaszát (A jugoszláviai Muravidék magyar tájnyelvi atlasza. MNyTK. 116. sz. Bp., 1966). Nem nyelvjárásvizsgálat céljából készült, erre azonban bizonyos fenntartásokkal és óvatossággal mégis felhasználható a PAPP LÁSZLÓ és VÉGH JÓZSEF szerkesztette „Zala megye földrajzi nevei” c. (Zalaegerszeg, 1964) hatalmas gyűjtemény, mert a népnyelvi adatok közlésében egyrészt megfelelő hangtani pontosságra törekedett, másrészt a földrajzi névi szókincs számos olyan nyelvjárásai lexikai, hangtani stb. elemet tartalmaz, amelyet a korábbi feldolgozásokból nem ismertünk. Ugyancsak fontos adalékokat nyújt Göcsej és Hetés népnyelvének alaposabb megismeréséhez ÖRDÖG FERENC személynév-monográfiája (Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén. Bp., 1973). Természetesen, a vidékünkre vonatkozó nyelvjárás irodalom más nyelvjárástípusokéhoz viszonyított bősége nem jelenti

azt, hogy itt a dialektológiának már nincsenek feladatai, hiszen nem születtek még sem jelenségmonográfiák, sem pedig a nyelvjárás általános jellemzésére vállalkozó feldolgozások.

A földrajzi nevek önmagukban is nyelvjárasi jelenségeknek tekinthetők (ha úgy tetszik: abszolút tájszavaknak, vö. BENKŐ LORÁND, Magyar nyelv-járástörténet. Bp., 1957. 11), ugyanakkor — mivel valamennyien közszói eredetűek, s a köznévi előzmény a legtöbbjükben még kimutatható — a nyelv-járás egykori és mai szókincse bizonyos rétegeinek vizsgálatára is alkalmasak, továbbá a közszavakat ért hangtani változások általában érvényesülnek a tulaj-donnevekben is, így a földrajzi nevek nyelvjárasi sajátságainak számbavétele hozzásegíthet bennünket az egész nyelvjárás leglényegesebb sajátságainak meg-ismeréséhez is. Gyűjteményem összeállításakor természetesen nem töreked-hettem a kiejtésbeli finomságok impresszionista módszerű jelölésére, például — noha ez a nyelvjárás köztudottan kedveli e kettőshangzókat — magam a földrajzínév-gyűjtés természetéből adódóan a diftongusokat sem jegyeztem, anyagom mégis alkalmas a Lendva környéki népnyelv fonémaállományának elemzésére.

A) Hangtani sajátságok

A nyelvjárás magánhangzóinak rendszere a következő képet mutatja:

a) rövidek: <i>u ü i</i>	b) hosszúak: — — —
<i>o ö ë</i>	<i>ó ő é</i>
<i>a e</i>	<i>á</i>

E rendszerben a köznyelvi hangrendszerhez képest jellemző a kétféle *e* hang megkülönböztetése, valamint a felső nyelvallású hosszú magánhangzók teljes hiánya (vö. IMRE SAMU: i. m. 170; KÁLMÁN BÉLA: i. m. 69—71). A közép-ső nyelvallású hosszú magánhangzók realizációja számos alkalommal difton-gusos, illetőleg a köznyelvi hosszú *ó*-, *ő*-vel szemben szóvégi helyzetben *u*-t, *ü*-t találunk. Megmarad ez az *u*, *ü* még mássalhangzóval kezdődő toldalék előtt is.

A nyelvjárás mássalhangzó-rendszere azonos a köznyelvivel, attól mind-össze az különbözteti meg, hogy a *gólya* > *gója* típusú *j*-zés helyett *l*-ezés van, így a *j* megterheltsége kisebb, az *l*-é nagyobb, mint a megfelelő köznyelvi fonémáé.

1. A magánhangzók megfelelései

a) Zárt ~ nyílt szembenállás

Köznyelvi *a* ~ nyelvjárasi *o*: Tomás kuta (Vf.)*, To más Pali körösztje (B.) Gonajos (Cs.); Lármofo (Hf.), Kenderszárosztu (Kh.), Kendörszárosztu (K.)

* A földrajzi nevek után álló rövidítések a gyűjtőterület helységeire utalnak.

Kányo-görind (B.), *Sárgo-lik* (Gy.), *Káso-erdü* (Cs.), *Sárgo-viz* (Kó.); *Uccábo* (D.), *Riganyóci-tábla* (Zs.), *Dombi-tábla* (Gy., L.), *Pacsala házo* (Hf.); stb. Az *a~o* megfelelés tehát hangsúlyos és hangsúlytalan, tő- és toldalékbeli helyzetben egyaránt előfordul. A *Tomás* névben levő *o*-zás esetleg megőrzött régiség is lehet, a *Gonajos* független *o*-zása azonban nyelvtörténeti okokkal nehezen magyarázható (vö. IMRE SAMU: i. m. 194). A többi példa az *á* utáni *o*-zás jellegzetes, más nyelvjárástípusokban is megfigyelhető esetét mutatja (pl. a *palócban*; vö. IMRE SAMU: i. m. 196).

Köznyelvi *o~*nyelvjárási *a*: A nyílt tendencia működésére csak két morfémában s összesen öt földrajzi névben van példánk: *Magyarus* (Zs.), *Hargas* (Ph.), *Hargas-föd* (P.), *Hargas* (Vf.), *Hargasi ut* (Vf.)

Köznyelvi *ó~*nyelvjárási *u*: *Állu* (Kó.), *Zsidu-domb* (L.), *Zsidu-temetü* (Hf.), *Zsidu-rét* (B., K.), *Biru higgya* (Gy.), *Biru-ritás* (La.), *Csikászu* (La.), *Kendörasztatu* (B.), *Gombászu-erdü* (Hf.), *Ósu-erdü* (Vf.), *Rigu-part* (Vf.); stb. Ez a megfelelés — a következő szembenállással együtt — csak abszolút szóvégi helyzetben és mássalhangzóval kezdődő toldalék előtt fordul elő (vö. IMRE SAMU: i. m. 170).

Köznyelvi *ő~*nyelvjárási *ü*: *Gombászu-erdü* (Hf.), *Erdü* (L., Gy.), *Temetü* (Gh., Gy., Hv. stb.), *Düllü* (D.), *Fájszliszölyü* (P.), *Csörgü-rét* (L.), *Besü-telek* (L.), *Küsü-erdü* (D.), *Terelü ut* (K.), *Garaji-fenyüs* (Vf.) stb.

Az *ü* terhére jelentkező *ö*-zés egyedül a *börü* morfémában (és ennek 11 földrajzi névi származékában) fordul elő.

Köznyelvi *é~*nyelvjárási *i*: *Gesztinyis* (Cs.), *Mellik-ritás* (K.), *Ritás-mellik* (K.), *Kertisz-parag* (Gy.), *Pukáni kuttya* (La.), *Törvinyfa* (L.) stb. Nyelvjárásunkban az *é* terhére jelentkező *i*-zés nem fordul elő, az *i*-zésre viszont minden hangtani helyzetben van példa (vö. IMRE SAMU: i. m. 184), tapasztalatom szerint azonban hangsúlyos helyzetben, tőszó első szótagjában ez a jelenség is meglehetősen ritka. Így pl. *mihe* 'méh', de *béllög* 'bélyeg', *piènz*, *ièppen* stb. A földrajzinév-anyagban csak a hangsúlytalan *i*-zésre vannak példáim.

b) *Labiális~illabiális szembenállás*

Köznyelvi *e (ë)~*nyelvjárási *ö*: A vidék nyelvjárására az erős fokú *ö*-zés jellemző, a szótó első, hangsúlyos és további, hangsúlytalan szótagjaiban, valamint a toldalékokban egyaránt gyakran találkozunk vele. Pl. *Köröszt* (K., Ph.), *Föcskendüházná* (Cs., D.), *Lönti-szölyü* (P.), *Fö-vég* (D., Gh., Kh., R.), *Fösü-rét* (Cs., D.), *Fö-vég* (Hf., P., Ph., Vf.), *Berök* (Cs., Hf., L.), *Kertök* (P.), *Kendörös* (Ph.), *Gyerökök mónájik* (B.), *Körisös* (R.); stb.

A köznyelvi *ü~*nyelvjárási *i* szembenállásra egyetlen földrajzi névi példám van: *Miheli-berök* (K.), s a jelenség a közsavak körében sem gyakori (vö. IMRE SAMU: i. m. 188).

c) *Palatális~veláris szembenállás*

Ez a jelenség nyelvjárásunkban ugyancsak rendkívül ritka, csak néhány morfémat érint. A köznyelvi *lyuk* megfelelője valamennyi földrajzi névben *lik*: *Asszonylik* (Ph.), *Báger-lik* (Gy.), *Farkas lik* (La.), *Fődvágu-lik* (Vf.), *Gyepü-hegyi-lik* vagy *Lik* (Vf.), *Kövecső-lik* (B.), *Róka-lik* (K.). A hosszú melléknév is következetesen *hosszi* alakban fordul elő: *Hosszi-berék* (La.), *Hosszi-főd* (Gh., Gy., Ph., Vf.), *Hosszi hid* (Hf.), *Hosszi-rét* (Kh., Gy.), *Hosszi-ritás* (R.), *Hosszi-Viszköz* (Cs), sőt *Hosszúfalu* neve is *Hosszifalu*. Végül *i* van az *uk-*, *-juk*, *-ük*, *-jük* birtokos személyragban is: *Gyerökök mőndjik* (B.), *Sagácsik laptyik* (Kó.), *Benik pataktyik* (Gy.), *Pozsgajik kuttyik* (Cs.), *Harangozuk uccájik* (K.), *Kis Jankuk mezzejik* (B.), *Jakapik vőgyik* (Vf.).

Köznyelvi *i~nyelvjárási o* megfelelést mutat az *-ista* morfémaiban Bánután két földrajzi névi példa: *Kolonosta-lapáci ut*, *Kolonosta-lapáci-rétek*.

2. A mássalhangzók megfelelései:

a) *Gemináció*: A nyelvjárás egyik legszembetűnőbb sajátossága a köznyelvi rövid mássalhangzónak intervokális helyzetben való megnyúlása, pl. *Átalli* (La.), *Düllü* (D.), *Hállu-hel* (La.), *Fejjér-kert* (La.), *Képi-düllü* (Kh.), *Zuggu* (Cs.), *Majjor* (Ph.), *Mezzü-rönd* (Ph.), *Sziget-mezzü* (Ph.), *Majjérka* (Cs.), *Fönyóllu* (P.), *Kerittis* (Gy., Vf.), *Töllös* (La.), *Ujj-ásás* (Hf.), *Ujj-uti-fődek* (L.). A petesházi *Csaritt* geminátája valószínűleg egy köznévi *csarittos* alakból való visszakövetkeztetéssel magyarázandó.

b) *Affrikálódás*: A birtokos személyrag *j*-je a szótó *p*, *k*, *f* hangja után *ty*-vé, *b*, *g*, *v*, *r*, *l*, *m* után pedig *gy*-vé alakul (vö. KÁLMÁN BÉLA: i. m. 45), pl. *Sagácsik laptyik* (Kó.), *Benik pataktyik* (Gy.), *Kolonisták kövecső liktyik* (B.), *Gálik telektyik* (Vf.); *Vörös képtye* (D.); *Széplányog dombgya* (D.), *Burgyánt* (B.). Az explozív *gy*-zésre a földrajzi nevek köréből nincs több példám, hacsak nem sorolhatjuk e jelenség alá a *legelő* köznévnék többször lejegyzett *legyelü* változatát, pl. *Csiku-legyelü* (Vf., Zs.), *Legyelü* (Gy., La.). A jelenség fordítottja figyelhető meg a petesházi *Jegzü-rét* (~*Jegyzü-rét*) ejtésében.

c) *Depalatalizáció*: A köznyelvi *j*-zéssel szemben az egész Dunántúlon, így a nyelvjárásunkban is tapasztalható *l*-ezést a legtöbb példában depalatalizációnak tulajdoníthatjuk, ritkábban pedig megőrzött régiségekkel állunk szemben (vö. BENKŐ LORÁND: i. m. 98). Lendva környékén az eredeti *l+j* kapcsolatból származó *lly*-nek *ll*-é való depalatalizációja is megtörtént. Pl. *Kastél-domb*, *Kastélok* (Kh.), *Keböle-folu* (Hv.), *Folat-part* (Hf.), *Géphel* (K.), *Miheli-berök* (K.), *Róka-lik* (K.), *Báger-lik* (Gy.), *Farkas-lik* (La.), *Hállu-hel* (La.), *Királ-kert* (La.), *Gólafa* (L.), *Méll ut* (Vf.); illetőleg *Telek alla* (Kh.), *Erdü alla* (Hv.), *Csór alla* (Cs.), *Dius alla* (Cs.). Inkább csak igazodásnak (*accomodatio*) vagy

képzés helye szerinti részleges hasonulásnak tekinthetjük az *ny* depalatalizációját *k*, *t* előtti helyzetekben: *Törvin-kerti-düllü* (Kh.), *Cigántelep* (D.), *Cigánkert* (D.), *Cigán-tábla* (Zs.). — A palatalizáció jóval ritkább jelenség, a névanyagomban kevésszer fordul elő: *Kisz-Szenyëgetü* (Hf.), *Naty-Szenyëgetü* (Hf.), *Szenyögetü* (La.), *Vény-Mura* (Kó.), *Lënyës-kertek* (Vf.).

d) *A zárt szótagi l kiesése*: A zárt szótagi liquidák nyújtó hatása és kiesése a XVI—XVII. század óta megfigyelhető jelensége a magyar nyelvnek (vö. BENKŐ LORÁND: i. m. 95). A kutatók többsége szerint *e* két jelenségnek egymáshoz egyáltalán nincs köze, aligha szabad tehát a *volt* > *vót* típusú hangfejlődésben az *l* kiesése nyomán keletkezett „pótlónyúlást” látni (vö. BENKŐ: i. h.). A két jelenség különválasztását az is indokolja, hogy az *l*-hez hasonlóan nyújtó zárt szótagi *r*, és *j* kiesésére emlékeinkben és nyelvjárásainkban alig van példa. A Lendva környéki nyelvjárásban a liquidák nyújtó hatásában érdekes kettősség figyelhető meg: a mai népnyelvben — a magyar köznyelvhez hasonlóan — nem érvényesül a nyújtó hatás, régebről azonban az *l*-ről ki tudjuk ezt mutatni. A földrajzi nevekben és a közszavakban ugyanis több morféma hosszú magánhangzót tartalmaz a köznyelvi rövid magánhangzó + *l* kapcsolat helyett, s ez a változás csak az *l* abszolút időtartama egy részének a magánhangzóra való átháramlásával magyarázható (vö. BENKŐ: i. h.). Ez a jelenség azonban régebben sem volt általános, amint bizonyítják is ezt az ugyanazon morfémaknak rövid és hosszú magánhangzót tartalmazó változatai. Ezek alapján a zárt szótagi *l* viselkedésének eseteit a Lendva környéki nyelvjárásban a következő csoportokba sorolhatjuk: 1. az *l* megmaradása: *Alsu-telek*, *Belső-legelü*, *Fölsü-telek*, *Kunhalmok* (D.), *Kastél-domb* (Kh.), *Bül főggye*, *Fölmérött*, *Utvonal* (R.), *Alsu-Lapác*, *Fölsü-rét* (Gh.), *Szelvéni hid*, *Szelvin* (Hv.); 2. az *l* kiesése a morféma magánhangzójának megnyúlása nélkül: *Asu-patak higgya*, *Besü-erdü* (D.), *A-vég* (Kh.), *Asu-Górica*, *A-vég* (R.), *Asu-Nagy-rét*, *A-vég* (Gh., Hf., Ph., Vf.) stb.; 3. az *l* kiesése a morféma magánhangzójának megnyúlásával: *Tőfás* (K.), *Vőgy* (Hf.), *Zótár kut* (Hf.), *Mónár-föd*, *Pap-föd*, *Szomi-móna* (Kh.), *Nétytőfák geringye* (B.), *Tőfás*, *Vőgyi-parag*, *Zódos-kert* (La.) stb.; 4. az *l* kiesése a morféma magánhangzójának minőségi változásával: — a) a morfémaiban zártabb hosszú magánhangzó van: *Ósu-Szëgvőgy*, *Vadómás* (Hf.), *Ó-vég* (La.). — b) a morfémaiban zártabb rövid magánhangzó van: *Mi-vőgy* (= Mély-völgy) (L.), *Kápuna* (Cs., Gy., La., Vf., Zs.), *Bagu-rét* (Hv.).

Az *l* kiesésének és megmaradásának kettőssége ma már az egész magyar nyelvterületre jellemző, illetőleg a nyelvfejlődés, a köznyelvi jelenségek a nyelvjárásokban egyre inkább az *l*-ező formák térhódításának kedvez. Anyagomban az *l*-ező morfémaik száma az eliziosokéhoz képest még eléggé alacsony, ez azonban gyűjtési módszeremnek abból az eljárásából is következik, hogy minden alkalommal igyekeztem kideríteni az archaikusabb és általánosabb hasz-

nálatú névformát, s az *l*-ező példákat csak akkor jegyeztem le, ha a helyi nyelvjárásban azok voltak a gyakoribbak, tehát a jelenlegi nyelvállapotra jellemzőbbek. Szórványosan ma már az egész területen előfordulnak az *l*-ező formák, uralkodókká azonban csak a köznyelvi hatásnak jobban kitett, városiasabb településen, Lendván és Dobronakon váltak.

Az elízió 4. esetében többszörösen összetett hangfejlődés játszódott le. Az *a*) altípusban a magánhangzó nyúlásán és az *l* kiesésén kívül a többelseji hang zártabbá válása is megtörtént, s ez itt tulajdonképpen hanghelyettesítés: a nyelvjárásból hiányzó alsó nyelvállású labiális hosszú magánhangzónak a megfelelő középső nyelvállású hanggal való pótlása. A *b*) altípusban is így képzelhető el a fejlődés: rövid magánhangzó + *l* > hosszú magánhangzó + *l* > hosszú magánhangzó > rövid, zárt magánhangzó. A nyílt szótagi *ó*, *ő* ugyanis a nyelvjárásban *u*, *ü* lett (l. előbb az *ó* ~ *u*, *ő* ~ *ü* szembenállást!), illetőleg a 'Mély-völgy' > *Mi-vőgy* példában rövidülés játszódott le, mivel a nyelvjárásból hiányzik a felső nyelvállású hosszú magánhangzók sora.

e) *A mássalhangzók változásainak egyéb esetei*: Ebbe a csoportba azokat a megfeleléseket sorolom, amelyek az előzőkben ismertetetteknel kisebb hatókörűek, amelyek anyagomból csak néhány példával szemléltethetők, illetőleg egyszerűek. A nyugati nyelvjáróterületen több példából ismert szóvégi zöngtlenülésre (vö. KÁLMÁN BÉLA: i. m. 44) mindössze egyetlen példám van: *Lëndva-visz* (B.). A hosszú *r* hang megrövidülése figyelhető meg a *Forás-föld* (P.) névben, s ugyanilyen jelenség lehet a *parlag* > *parag* köznévi is (amely számos földrajzi név része területünkön), ugyanis az *l* kiesésével itt nem lehet számolni, hanem csak egy *rl* > *rr* asszimilációt, majd rövidülést tehetünk fel. Ugyancsak szórványos jelenség az az névelő *z*-jének átvonása a magánhangzóval kezdődő földrajzi név elé: *Zátal* (D.), *Zanta-szeg* (La.), *Zispán főgyű* (Zs.), *Zótár-kut* (Hf.). A hangátvetés az idegen szó helytelen beidegzésével magyarázható az *Ěkomonija* (L., Zs.) névben, illetőleg a mássalhangzó-torlódás feloldásának módjaként értékelendő a *ritás* köznévből: *Gá-ritás* (La.), *Ósu-ritás* (K.) stb.

f) *A v indukáló hatása a részleges hasonulásban*: A nyelvjáróterületen következetesen érvényesül, így a megfelelő fonetikai helyzetben a földrajzi nevekben is: *Büközs vize*, *Kerd-vég*, *Réd-vég* (Hv.), *Teleg-vég*, *Teleg-végi-körösz* (Hf.), *Kerd-végi-fődek* (L.), *Diázs-vőgy*, *Kizs-Diázs-vőgy* (Vf.).

B) Alaktani sajátosságok

A Lendva környéki nyelvjárások alaktanáról még annyi ismeretünk sincs, mint amennyi e táj népnyelvének hangrendszeréről szól. Néhány sajátosságot megemlítenek ugyan a magyar nyelvjárásokról szóló összefoglaló művek (pl. HORGER ANTAL: i. m. 108 kk.; KÁLMÁN BÉLA: i. m. passim; IMRE SAMU: i. m. passim), a tüzetes feldolgozások azonban még a jövőre várnak. Alapvető cé-

lomból következőleg magam is csak azokkal az alaktani jellemzőkkel foglalkozom az alábbiakban, amelyek a földrajzi nevekben megmutatkoznak, illetőleg a földrajzi nevek alakításában szerepet játszottak.

1. Tótani kérdések

A másodlagos járulékok előtt két mássalhangzó után a nyelvjárás még őrzi a tövéghangzót (vö. HORGER: i. m. 108), azaz más nyelvjárásokkal szemben kötőhang kapcsolja a toldalékot a tőhöz: *Bükköbe* (Cs.). (E határozóragos névtípusról bővebben szólok dclgozatom egy másik fejezetében.) További példák ragos alakokban: *Göröncsér-kert*, *-kertöbe*, *Kelenc-kert*, *-kertöbe* (La.), *Bükk*, *Bükköbe* (P.). A köznyelvi több alakú változó tőtípussal szemben változatlan a többeseji magánhangzó az *ér* > *er* szóban: *Ladanica-er*, *Moláko-er* (R.), *Csigás-er*, *Fekete-er*, *Sáros-er*, *Zsibbos-er*, *Kis-malom-er* (B.). E jelenség bizonyára nem minősíthető megőrzésnek, inkább arról lehet szó, hogy a primer járulékok előtti rövid magánhangzós tőforma nyomult be a nominativusba is. Ugyancsak kikerült a köznyelvi több alakú változó tőtípusból az *ő* ~ *e* váltóhangú *erdő*, *szőlő*, *mező*, nyelvjárási *erdü*, *szőlü*, *mezzü* köznév, és az egyalakúak közé került *Asai-erdü* (R.), *Kerti-szölüná*, *Fösü-mezzü* (Cs.), a bánutai *Szomilik mezzejik* földrajzi név azonban még az *e*-ző változatot is őrzi. A köznyelvi megfelelőhöz képest Hídvégen e jelenség fordítottja tapasztalható a *temető*, nyelvjárási *temetü* bizonyos toldalékos alakjaiban ugyanis ez a köznév az egyalakú tőtípusból az *ő* ~ *e* hangváltó típusba került át: *Döktemetetji ut*, *Temetetji ut*. (Érdeemes fölfigyelni arra, hogy az *e*-ző *mezejik* és *temetetji* tőváltozat névanyagomban csak a szomszédcs Bánuta és Hídvég falvakban fordul elő!) A köznyelvi egyalakú tővel szemben hosszú *ó* ~ *á* hangváltakozást mutat a völgyifalubeli *Diázs-vőgy* név, *ő* ~ *l* váltakozás figyelhető meg a *tölgy* köznév helyi megfelelőiben: *Tőfás* (K., La.), de: *Töllös* (K., La.).

2. Névszóképzés

E témakörből mindössze egy jelenséget kell megemlítenünk. Kutatóink az Őrség és Hetés vidékéről feljegyezték, hogy a köznyelvi *-ás*, *-és* képző helyett e nyelvjárásban gyakran *-at*, *-et* képzős formát találunk: *disznuölet*, *sorozat* 'sorozás', *vetedbe* (=vetéskor), *hófujat* (=hófúvás) stb. (vö. VÉGH JÓZSEF: i. m. 89—95. sz. térkép; IMRE SAMU: i. m. 327). Névanyagomból a következő példák tartoznak e csoportba: *Szentháromsági-fordulat* (L.), *Tekerület* (Vf.), *Folat-part* (Hf.). Ha hiteleseknek fogadhatjuk el SPITZER ARNOLD századforduló előtti földrajzinév-közléseit (vö. Nyr. XIV, 144), akkor a régebbi névkincsből e típusba sorolhatjuk még a következő neveket is — „Hegyfordulatok”: *bakóaljai*, *Bömhéczi* (L.), *bükkaljai*, *bükkhegyi* (Cs.), *diós-*

völgyi, (Vf.), *fodorrendi* (Cs.), *gyepühegy* (Vf.), *hidegkuti* (Hf.), *kulcsárrendi*, *magyardiáki*, *majorkai*, *máléhegy* (Cs.), *mélyvölgyi* (Cs., L.), *szénégetői* (Hf.), *szentháromsági* (L.), *szüceseje* (Cs.), *ujtamási* (L.), *zoknyaki* (Cs.).

3. Ragozás

Nyelvjárásunkban a *-nál*, *-nél* határozórag nem illeszkedik: palatális hangrendű szavak után is a veláris toldalékot használják, pl. *Kerti-szözlüná* (Cs.), *Körösztná* (P.), *Váguhídná* (D.), *Váguhídi-fődekná* (L.). A köznyelvi *-on*, *-en*, *-ön* határozórag *Dobronak* kivételével labiális — illabiális síkon nem illeszkedik, hanem csak az *-on*, *-ön* alakpárt használják: *Gönc-rétön* (Zs.), *Kis-rétön* (Kh., R., Gh.), *Kis-rétekön* (Vf.), *Réd-végön* (Hv.), *Telekön* (Hf.), *Herétön* (Ph.), *Határi-fődekon* (Vf.), *Fesök-rétön* (P.). A *hëgy* szóban hasonulásos hangsúlyos *ö-zésre* is van példánk (vö. IMRE SAMU: i. m. 204): *Bükk-hëgy*, de *-hëgyön* (Hf.), *Csente-hëgy*, de *-hëgyön* (Cs.), *Gyepü-hëgy*, de *-hëgyön* (Vf.), *Elü-hëgy*, de *-hëgyön* (P.). Kivételt képeznek a szomszédos *Dobronak* és *Zsitkóc* falvak: *Főszö-hëgy*, *-hëgyën* (D.), *Rigányóci-hëgy*, *-hëgyën* (Zs.). A birtokos személyrag többes szám harmadik személyben illeszkedik, megoldása egy alakú *-ik*, *-jik* (vö. IMRE SAMU: i. m. 311), vagyis a birtokost a birtokszón is jelölik: *Kolonisták kövecszös liktyik*, *Gyerökök mónájik*, *Kis Janku mezzejik*, *Szomílik mezzejik*, *Szomílik rétik* (B.), *Andrásik kerttyik*, *Gálik telektyik*, *Jakapik vőgyik* (Vf.), *Benik pataktyik* (Gy.), *Harangozuk uccájik* (K.), *Pëpik körsztyik* (Kó.), *Kutyák gëringtyik* (R.) stb.

4. Egyéb jelenségek

A nyelvjárási sajátságok érvényesülése ma már Lendva környékén sem megy végbe törvényszerű következetességgel. Azok a társadalmi, gazdasági, kulturális stb. tényezők, amelyek másutt is a nyelvjárásiasságok erős fokú visszaszorulását eredményezték, itt sem voltak hatástalanok, hanem — ha kisebb mértékben is — az egész vidék nyelvhasználatában, sőt az egyének beszédtevékenységében is bizonyos nyelvjárási — regionális köznyelvi diglossziát hoztak létre. Olykor a köznyelvi forma már itt is felváltotta, kiszorította a nyelvjárási alakot, máskor csak megindult, de még nem fejeződött be a kicserélődés folyamata, megint máskor pedig egyes sajátságok érvényesítése a földrajzi nevekben is fakultatívvá vált. Gyűjtésemben figyelemmel voltam a nyelvjárásnak erre a sajátságára is, és ha a névalakokban legalább egy fonéma méretű eltérést tapasztaltam, valamennyi változatot fölvettem adattáramba. Úgy gondolom, hogy nem lenne hiteles a vidék népnyelvéről adott képünk, ha nem szólnánk ezekről a földrajzi nevekben is megmutatkozó hangtani váltakozásokról.

A *föd* és a *füd* váltakozása ma már az egész területen általános: *Balo-*

gosi-föld ~ *-föld* (D.), *Bránnás-föld* ~ *-föld*, *Forás-föld* ~ *-föld*, *Kis-föld* ~ *-föld* (P.), *Kóti-föld* ~ *-föld* (D.), *Naty-föld* ~ *-föld* (P.), *Parti-föld* ~ *-föld* (D.), *Rét-föld* ~ *-föld* (P.). Az ö-ző formák mellett több névben megvannak az ë-ző alakok is, függetlenül attól, hogy a jelenség milyen hangtani helyzetben fordul elő: tőszó első szótagjában: *Lénti-szöülü* ~ *Lönti-szöülü* (P.), tőszó második szótagjában: *Berék* ~ *Berök* (Cs., Hf., L.), *Mestër-kert* ~ *Mestör-kert* (Gy.), tőszó első és második szótagjában: *Bül-házi-kërész*t ~ *-köröszt* (R.), *Fö-végi-kereszt* ~ *-köröszt* (D.), *Kereszt* ~ *Köröszt* (Kh., Ph.), *Tüske-szëri-kërész*t ~ *-köröszt* (D.), suffixum előtt: *Bologosi-berkes* ~ *-berkös* (D.), *Lenyés-kertek* ~ *Lenyöskertök* (Vf.). Az á utáni o-zás a sárga morfémban fakultatív egy-egy kóti és gyertyánosi névben: *Sárga-lik* ~ *Sárgo-lik* (Gy.), *Sárga-viz* ~ *Sárgo-viz* (Kó.).

Egyéb nyílt ~ zárt változások: *Alsó-telek* ~ *Alsu-telek* (D.), *Alsu ucca* ~ *Ósu ucca* (P.), *Al-vég* ~ *Ó-vég* (L.), *A-végi-telek* ~ *Ó-végi-telek* (Hf.), *Bokanica* ~ *Bokonica* (Kh.), *Mórica* ~ *Murica* (Kó.), *Ollaris* ~ *Olloris* (La.); *Bömhéc* ~ *Bömhic* (L.), *Bömhéci-árok* ~ *Bömhici-árok* (L.); *Temető* ~ *Temetü*, *Fölsö-mezzü* ~ *Fösü-mezzü* (D.).

Rövid ~ hosszú váltakozások: *Fölső-mezzü* ~ *Fösü-mezzü* (D.), *Fölsü-rét* ~ *Fösü-rét* (Gh.), *Fösü-Górica* ~ *Fösü-Górica* (R.), *Fö-vég* ~ *Fő-vég* (P.), *Tó vögye* ~ *Tó vögye* (Cs.).

Labiális ~ illabiális váltakozás: *Mi-vögy* ~ *Mü-vögy* (L.).

Palatális ~ veláris váltakozás: *Árendás* ~ *Árondás* (Vf.), *Hosszi-föld* ~ *Hosszu-föld* (Gh.), *Kolonija* ~ *Kolonoja* (Kh.), *Besü-Ollaris* ~ *Besü-Ollëris* ~ *Besü-Olloris*, *Küsü-Ollaris* ~ *Küsü-Ollëris* ~ *Küsü-Olloris* (La.).

A mássalhangzó-sajátosságok közül a palatalizáció megléte vagy hiánya hozza létre a legtöbb váltakozást: *Borosznyak* ~ *Borosznak* (Hf.), *Cigány-telek* ~ *Cigán-telek* (Gh.), *Csiku-legyelü* ~ *-legelü* (Zs.), *Jegyzü-rét* ~ *Jegzü-rét* (Ph.), *Legyelü* ~ *Legelü* (La.), *Zátony* ~ *Záton* (Gy.).

Egyéb, kisebb jelentőségű váltakozások: *Bozdás* ~ *Bozzás*, *Bozdási ut* ~ *Bozzási ut* (Gh.); *Csuka-domb alla* ~ *Csuka-domb alja* (L.); *Ëkomónija* ~ *Ëkonomija* (L., Zs.); *Bül föggye* ~ *Zsbül föggye* (R.); *Feveny* ~ *Fevenyü* (Kó.); *Pusztájási hid* ~ *Pusztásási hid* (Hf.); *Major* ~ *Majjor* (Gy.), *Kerittis* ~ *Kertis* (Vf.).

A nyelvjárás hangtani és alaktani sajátosságaiból az előzőkben talán sikerült kiragadnom a legjellegzetesebbeket, utalnom a Lendva környéki népnyelvnek a nyelvi archaizmusokban való gazdagságára, egyúttal pedig szemléltetni azt a változást, amely a vidék nyelvéllapotában az utóbbi években lefolyt, és még most is folyik. A bemutatott jelenségek alaposabb, az egész nyelvi anyagra kiterjedő vizsgálata — úgy gondolom — számos meglepetéssel és tanulsággal szolgálna az általános dialektológia számára is.

A helységnevek rövidítései: B. = Bánuta ~ Banuta, Cs. = Csente ~ Čentiba, D. = Dobronak ~ Dobrovník, Gh. = Göntérháza ~ Genterovci, Gy. = Gyertyános ~ Gaberje, Hv. = Hídvég ~ Mostje, Hf. = Hosszúfalu ~ Dolga vas, Kh. = Kámaháza ~ Kamovci, K. = Kapca ~ Kapca, Kó. = Kót ~ Kot, La. = Alsó

és Felsőlakos ~ Dolnji Lakoš, Gornji Lakoš, L. = Lendva ~ Lendava, Ph. = Petesháza ~ Petišovci, P. ~ Pince ~ Pince, R. = Radamos ~ Radmožanci, Vf. = Völgyifalu ~ Dolina pri Lendavi, Zs. = Zsitkóc ~ Žitkovci.

KASZÁS JÓZSEF

**Widerspiegelungen der dialektologischen Eigentümlichkeiten
in den geographischen Namen der Umgebung
von Lendva ~ Lendava**

Die Einleitung der Arbeit strebt die dialektologische Literatur der Gegend zusammenzufassen und hervorzuheben, wie reich das Material der geographischen Namen an dialektologischen Eigentümlichkeiten ist, die auch fonologisch und morphologisch analysiert werden.

Die fonologische Spezifität der geographischen Namen zeigt sich besonders in dem Fehlen der oberen langen Vokale und dem Gebrauch von *l* statt *ly* (*lj*).

Es werden die offenen und geschlossenen Vokale einander gegenübergestellt. Außerdem werden die labialen und illabialen Konsonanten, wie auch die palatalen und velaren einander gegenübergestellt.

Bei dem Gebrauch der Konsonanten sind als dialektologische Eigentümlichkeiten die Geminat, die Affrikation, die Depalatalisation, das Verschwinden von *l* in der mittleren Silbe und der induktive Einfluß von *v* bei der Assimilation, anzusehen.

In der Morphologie der geographischen Namen sind auch charakteristische Veränderungen im Wortwurzel, in der Nominalisation und in der Deklination aufgetreten.

J. KASZÁS